

Йиғи девори, ёки Ғарбий девор (ибронийча: Котель а-Маарави, арабча: ал-Бурок девори), Қуддусдаги энг муқаддас яҳудий ибодат жойи бўлиб, унинг тарихий, диний ва сиёсий аҳамияти асрлар давомида кўплаб тортишувларга сабаб бўлган. Бу девор иброний тарихи, дини ва замонавий Исроил сиёсатининг мураккаб тўқимасини ўзида мужассам этган.

Тарихий илдиэлар ва пайдо бўлиши

Йиғи девори Қуддусдаги Иккинчи Маъбад (ибодатхона) мажмуасининг ғарбий таянч деворининг қолдигидир. Бу Маъбад милоддан аввалги 516 йилда қурила бошланган ва милоддан аввалги 70 йилда Рим империяси томонидан бутунлай вайрон қилинган. Маъбад яҳудийлар учун диний ва миллий ҳаётнинг маркази бўлган. У вайрон бўлганидан кейин, деворнинг баъзи қисмлари, хусусан ғарбий девор, тикланиб, асл Маъбаднинг ёдгорлиги сифатида қолган.

Яҳудийлар асрлар давомида бу девор олдига келиб, вайрон бўлган Маъбад ва қувгиндаги халқ учун дуо қилганлар. "Йиғи девори" номи ҳам айнан шу ибодатлар, халқнинг оғриклари ва қайгуларини акс эттирувчи кўз ёшларидан келиб чиққан. Бу девор Яҳудий халқининг Маъбадга ва муқаддас шаҳар Қуддусга бўлган узлуксиз алоқасининг рамзи сифатида тақдим этилмоқда.

Диний ахамияти

Яхудий анъанасига кўра, Йиги девори мукаддасдир, чунки у Маъбаднинг энг якин ва ягона колган кисми хисобланади. Шунингдек, айрим ривоятларда Аллохнинг илохий мавжудлиги (Шхина) бу деворни ҳеч қачон тарк этмаганлиги айтилади. Деворнинг тошларига ибодат ёзилган қозғаларни жойлаштириш одати мавжуд бўлиб, бу ибодатлар бевосита Аллохга етиб боришига ишонилади. Девор яхудийларнинг Масихнинг келиши ва Учинчи Маъбаднинг қайта қурилишига бўлган умидлари билан ҳам богликдир. Ислом динида эса бу девор ал-Бурок девори деб аталади. Исломий ривоятларга кўра, Пайгамбар Мухаммад (с.а.в.) Меърожга кўтарилишларидан олдин Бурок отини шу девор ёнига боглаганлар. Шунинг учун бу девор ҳам мусулмонлар учун мукаддас хисобланади ва у Масжид ал-Ақсо мажмуасининг бир қисмидир.

Сиёсий ва ҳуқуқий тортишувлар

Йиги деворининг Қуддуснинг Эски Шаҳри марказида жойлашгани уни доимий сиёсий ва ҳуқуқий тортишувлар манбаига айлантирган. Исроил 1967 йилги Олти кунлик урушдан кейин Қуддуснинг Шарқий қисмини, шу жумладан Эски Шаҳарни ҳам ўз назоратига олгач, девор устидан тўлиқ ҳукмронликни эълон қилди. Бу ҳолат халқаро ҳамжамият томонидан тан олинмаган.

Пайгамбар Мухаммад (с.а.в.) Меърожга чиққан жой деб хисобланадиган Храм тоғи / Харам аш-Шариф (Қоя гумбази ва Ақсо масжиди жойлашган ҳудуд) мусулмонларнинг назоратида қолган. Бу ҳудуднинг ўзига ҳос мақоми девор атрофидаги қескинликларни янада қучайтиради. Яхудийлар деворда ибодат қилиш ҳуқуқига эга бўлса-да, Храм тоғи/Харам аш-Шарифда ибодат қилиш ҳуқуқи доимий баҳс-мунозараларга сабаб бўлади. Бирлашган Миллатлар Ташкилоти Таълим, фан ва маданият ташкилоти (ЮНЕСКО) Йиги девори ва Қуддуснинг Эски Шаҳрининг мақоми бўйича бир неча бор резолюциялар қабул қилган, булар қўпинча Исроил ва араб давлатлари ўртасидаги қескинликларни ақс эттирган.

Йиги девори нафакат тош девор, балки яхудий халқининг оғриқли тарихи, узлуксиз имони ва қелажакка умидларининг тирик рамзи эмиш. У, шунингдек, Қуддуснинг мураккаб диний-сиёсий ландшафтининг асосий нуктаси бўлиб қолмоқда. Унинг мукаддаслиги ва устидан ҳукмронлик қилиш масаласи Исроил-Фаластин можаросининг марказида турибди ва қелажакда ҳам халқаро муносабатларда муҳим рол ўйнаши қутилмоқда.

Абу Муслим